

ENCYKLOPEDIE náboženských směrů v České republice

Náboženství,
církve,
sekty,
duchovní společenství

Zdeněk
VOJTÍŠEK

portál

Zdeněk VOJTÍŠEK

ENCYKLOPEDIE
náboženských směrů a hnutí
v České republice

**Náboženství, církve, sekty,
duchovní společenství**

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Vojtíšek, Zdeněk

Encyklopedie náboženských směrů : náboženství, církve, sekty, duchovní společenství / Zdeněk Vojtíšek. -- Vyd. 1. – Praha : Portál, 2004. – 440 s.

ISBN 80-7178-798-1

21/29-027.543 * 133 * 2-79 * 2-7 * 2-78 * 2-1 * (437.3)

- světová náboženství
- esoterismus
- náboženské sekty
- církve
- náboženské společnosti
- religiozita – Česko – stol. 21.

2 - Náboženství

Lektoroval dr. Vladimír Šiler

© Zdeněk Vojtíšek, 2004

Portál, s. r. o., Praha 2004

ISBN 80-7178-798-1

Obsah

Slovo o knize	7
Předmluva	9
Úvod	
Náboženství a jeho reflexe v české společnosti	12
1 Křesťanství	20
1.1 Křesťanství u nás	24
1.2 Pravoslavné křesťanství	28
1.3 Katolicismus	31
1.4 Protestantismus	55
1.5 Ekumenické hnutí	122
2 Judaismus	130
2.1 Judaismus u nás	135
2.2 Současný judaismus u nás	137
3 Západní ezoterismus	140
3.1 Vývoj západního ezoterismu	140
3.2 Gnosticismus	149
3.3 Astrologie a další věšteiné techniky	150
3.4 Hermetismus a jeho novodobé obrození	157
3.5 Alchymie	163
3.6 Magie a čarodějnictví	165
3.7 Satanismus	168
3.8 Spiritismus	173
3.9 Středověké vojenské řády	178
3.10 Legendy úsvitu evropského křesťanství	179
3.11 Ezoterické léčitelství	187
3.12 Filantropické společnosti	208
3.13 Mystikové a teozofové	218
3.14 Tradice Teozofické společnosti	227

3.15	Novopohanství	243
3.16	Nové myšlení	251
3.17	Parapsychologie a psychotronika	267
3.18	Náboženská ufologie	275
3.19	Hnutí Nového věku	282
4	Islám	301
4.1	Islám v Evropě a u nás	303
4.2	Víra bahá'í	308
5	Indická náboženství	313
5.1	Společné indické dědictví	313
5.2	Hinduismus	314
5.3	Buddhismus	354
5.4	Džinismus	381
5.5	Sikhismus	382
6	Čínská náboženství	392
6.1	Čínská medicína a zdravý způsob života	394
6.2	Další ohlasy taoismu v české kultuře	397
6.3	Fa-lun-kung	398
	Závěr	402
	Literatura	403
	Slovníček	423

Slovo o knize

Po událostech z 11. září 2001 si mnozí z nás kladou otázku, jaký je význam náboženství pro veřejný život. Ptají se, jaký je vliv náboženství na utváření společnosti a mezinárodních vztahů a jakou roli hraje náboženství při vzniku různých konfliktů.

Náš současný pohled na náboženství může být zkreslen nejen tím, že naše země prošla čtyřicetiletým tvrdého komunistického ateismu, ale i tím, že procesu výrazné sekularizace byla vystavena za posledních sto let prakticky celá Evropa. Náboženství, které od dob osvícenství bylo považováno ze všeho nejspíš za projev nevzdělanosti a předsudků minulosti, bylo ve 20. století odsunuto mimo horizont veřejného života a vykázáno do čistě soukromé sféry jednotlivce. V současné době však začíná být víc než zřetelné, že zájem o náboženství vzrůstá. Očekávaná privatizace náboženství se nekonala ani v podmínkách svobodného světa, ani v prostředí záměrného ateistického nátlaku a potlačování jakýchkoli svobodných náboženských aktivit v zemích komunistického bloku.

Od sedmdesátých let minulého století začíná být zjevné, že náboženství se hraje na mnoha místech světa stále významnější roli: Izraelsko-arabské války z přelomu šedesátých a sedmdesátých let vedly k postupnému nahrazování pro-socialisticky zaměřených arabských režimů radikálními muslimskými vládami. Nejradikálnějším projevem tohoto posunu se stalo zcela nečekané a překvapivé vítězství islámské revoluce nad umírněným a prozápadně orientovaným režimem v Íránu. Proti všem prognózám se i v Latinské Americe stala významnou hybnou silou tamního politického vývoje nikoli ideologie marxismu, ale z křesťanství vycházející teologie osvobození. Ve východní Evropě zase zaskočilo mnohé pozorovatele zvolení Karola Wojtyły papežem Janem Pavlem II. a následný výbuch nespokojenosti, manifestující se hnutím odporu vedeném na katolictví zaměřenou odborovou organizací Solidarnita v Polsku. A konec konců i rétorika představitelů administrativy Spojených států, plná odkazů ke svrchovanému naddominančnímu Bohu, v jejím současném tažení proti mezinárodnímu terorismu, vyvolává v Evropě často nepochopení a někdy i shovívavý posměch.

Je zřejmé, že v dnešní době role náboženství ve veřejném životě nejen narůstá, ale náboženství samo se rozrůžňuje ve svých projevech a je stále obtížnější se

vyznat v jednotlivých skupinách a hnutích, které reprezentují jeho hlavní duchovní tradice. A to nejen v celosvětovém měřítku, ale i u nás. Tím spíš lze ocenit skutečnost, že všem, kteří se chtějí o náboženské situaci u nás dozvědět něco víc, přichází na pomoc nakladatelství Portál s novou knihou dr. Vojtěška *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*. Toto kompendium může někomu sloužit jako příručka k rychlému vyhledávání základních informací. Jelikož je kniha členěna podle hlavních náboženských tradic, může se do ní čtenář začíst jako do beletrie a nechat se uvést do pochopení hlubších souvislostí. Při vážnějším studiu pak bude moci nahlédnout nejen do věroučných otázek, ale i do vývojových dynamik jednotlivých náboženských proudů, a získat přehled o jejich nejnovějších trendech.

Vojtěškova kniha představuje v mnoha oblastech jediný a zcela mimořádný informační doklad o existenci, aktivitách i kontaktech spojených se skupinami naší tradiční i nejnovější náboženské scény. V tomto ohledu považuji za jisté, že se stane nezastupitelným zdrojem informací na současném religionistickém a náboženském trhu u nás.

Prokop Remeš

Předmluva

Záměrem této knihy je popsat současnou českou náboženskou scénu a ukázat souvislosti vývoje jednotlivých skupin a jevů. Kniha by měla sloužit rychlému vyhledání základních informací, které se týkají náboženských skupin u nás, a k případnému nasměrování k dalším zdrojům. To, co lze považovat za základní, a nakonec i sám výběr skupin je jistě vždy diskutabilní. V těchto otázkách se autor řídil tím, co – jistě subjektivně – pokládá za nejužitečnější pro běžnou praxi.

Na rozdíl od jiných publikací, které vyšly v češtině a které se zabývají současným náboženstvím, tato kniha nepopisuje jen náboženské a paranáboženské fenomény, vybrané podle určitého klíče (např. tzv. sekty, alternativní náboženské skupiny apod.). Snaží se naopak zachytit současný náboženský život v celé jeho šíři v rámci ČR. Takové zachycení musí být v mnoha ohledech povrchní; proto je u každé kapitoly uvedena literatura, která čtenáře vede k dalším, hlubším poznatkům.

Přesto je některým hnutím či skupinám věnována větší pozornost – představují je samostatné popisy, strukturované do několika částí. Jejich výběr je dán poptávkou veřejnosti po informacích o nich, jak se s ní autor během posledního desetiletí setkával. Zvýšený zájem bývá způsoben buď nezvyklostí oné skupiny, nebo nedostatkem jiných než nekritických a propagačních materiálů o ní. Větší prostor je proto někdy věnován zcela okrajovým skupinám, zatímco známá náboženství s dostupnou literaturou jsou popisována na podstatně menší ploše, než by odpovídalo jejich významu.

Druhým rozdílem oproti jiným publikacím na toto téma je snaha této knihy zasadit jednotlivá hnutí, skupiny, církve či náboženské společnosti do historických a náboženských souvislostí. Čtenář by se s nimi neměl setkávat jen jako s izolovanými jevy, ale měl by se dotknout úžasné dynamiky náboženských inovací a jejich vývoje.

Popisované skupiny jsou ovšem vsazeny ještě do dalšího kontextu: do veřejné diskuse, která byla o některých z nich v posledních letech vedena. Autor má naději, že kniha nepředává čtenáři jen sumu informací, ale i vícerozměrný pohled; nejen vhléd, ale i nadhled.

Na začátku četby je třeba čtenáře připravit na několik skutečností. Především, (1) kniha je orientována na skupiny a uvádí nejen primárně náboženské skupiny, ale pokud možno i další, které s daným náboženstvím souvisejí (např. nábožensky motivované charitativní organizace, zastřešující sdružení apod.). Zaměření na skupiny způsobuje, že kniha nutně zanedbává jednotlivce, jejichž náboženství se společensky projevuje pouze minimálně (jde třeba „jen“ o čtenáře náboženských textů, nikoli návštěvníky náboženských setkání). Ze stejného důvodu zaměření na skupiny nejsou uvedeni ani jednotlivci, kteří s náboženskou argumentací apelují na národ nebo na lidstvo, ale nepodařilo se jim dosud vytvořit společenství svých stoupenců, popř. o to ani neusilují.

Dále (2) je třeba zdůraznit, že je popisována výhradně česká scéna (kromě několika málo poznámek o Slovensku), pouze z české perspektivy a pouze z perspektivy současné. Náboženské poměry jiných míst a jiných dob jsou připomenuty především kvůli své souvislosti se současnou českou náboženskou situací.

Česká kulturní tradice čerpá z křesťanského označení letopočtu. Autor dal proto přednost výrazům „před Kristem“ (zkratkou „př. Kr.“) a „po Kristu“ (zkratkou „po Kr.“) před výrazy „našeho letopočtu“ nebo „před naším letopočtem“ a před výrazy „občanského letopočtu“ a „před občanským letopočtem“. Záměrem bylo vyjádřit respekt k odlišným letopočtům židů, muslimů, příslušníků víry bahá'í či dalších náboženství. Autor tak vyjadřuje své pochopení pro to, že křesťanský letopočet nemusí být pro každého „náš“, a odmítá být jen náznakem ztotožňovat „občanskost“ s příslušností k jakékoli náboženské tradici.

České perspektivě je podřízen i výběr literatury. Literatura k dalšímu studiu je uváděna s ohledem na českého čtenáře (jedná se zásadně jen o literaturu psanou česky) a s ohledem na její dostupnost. Je třeba připomenout (3), že cílem bylo vybrat jak literaturu, která čtenáři umožní utvořit si obrázek o popisované skupině na základě jejích vlastních bohoslužebných či vzdělávacích textů a sebe-představení, tak literaturu, prezentující vnější, kritické pohledy. Kritickým pohledem je míněn především faktický popis, který naprosto nemusí znamenat pohled negativní. V některých případech je snadné vybrat jednu základní publikaci, jindy by jich bylo třeba uvést několik, aby čtenářův výsledný dojem byl plastický. Ale i v tomto druhém případě jsou uvedeny nanejvýše tři tituly s vírou, že čtenář pak bude schopen snadno se v díle orientovat sám.

Dále (4) je nutné se zmínit o grafické stránce textu. Osobní jména, jejichž nositelé jsou na daném místě představeni, jsou psána KAPITÁLKAMI, ovšem na dalších místech, v nichž se na tato jména odkazuje, nejsou už kapitálky použity. Pokud to bylo možné zjistit, jsou za jménem vysázeným kapitálkami uvedena životopisná data. Podobně na místě, kde je čtenáři představena určitá náboženská skupina, je její název v textu vysázen **tučně** (kromě samostatných strukturova-

ných popisů), totéž se týká některých důležitých nauk nebo idejí. Toto zvýraznění chybí tam, kde je daná skupina pouze připomenuta s odkazem na místo hlavního popisu. Samostatné popisy jsou pravidelně členěny na část historickou, věroučnou, na část, která se týká společnosti, a na diskusi. Připojena je i pokud možno typická ukázka z literatury. Některé prvky této struktury jsou použity i mimo samostatné popisy tam, kde to je vhodné.

Názvy knih a časopisů najde čtenář psány *kurzívou*. Slova, jejichž význam by nemusel být čtenáři znám a která se zároveň v textu několikrát opakují, jsou vyznačena *kurzívou* a vysvětlena ve Slovníčku. Nesnáz je s cizími slovy, jimiž se vyjadřuje úcta k nositeli nebo jeho role v náboženské společnosti (např. *svámí* nebo *dordže*). Tato slova někdy bývají považována za součást nositelova jména. V následujícím textu s nimi však nakládáme jako se jmény obecnými.

Čeština dovoluje dvě grafické varianty obecného slova *bůh*, resp. *Bůh*. Druhé variantě dáváme – ve shodě s územ mnoha dalších publikací – přednost v prostředí výlučného monoteismu (v židovské, křesťanské a islámské tradici), první variantě v ostatních případech, a to i tam, kde se náboženský život monoteistické praxi blíží (tedy např. i v hnutí Haré Krišna). Tento grafický rozdíl ponecháváme i u přivlastňovacích přídavných jmen, a píšeme tedy *boží*, resp. *Boží*.

Nakonec (5) je třeba sdělit patrně to nejdůležitější: pro přehlednost je v této knize náboženská scéna rozdělena podle (z českého hlediska) hlavních náboženských tradic: křesťanské, judaistické, ezoterické, islámské, indické (která zahrnuje tradici hinduismu, buddhismu, džinismu i sikhismu) a čínské. Na ol-tář přehlednosti tím pádem byly obětovány okrajové jevy: náboženský rozměr některých politických i jiných společenských aktivit, a také byly skupiny, které se naší společnosti zatím jen dotkly, ale dosud se u nás nerozvinuly.

Rád bych vyjádřil poděkování těm, kdo přehlédlí části rukopisu a opatřili ho poznámkami – Ludmile Pospíšilové, Josefu Červeňákovi, Lukáši Halfarovi, Jiřímu Heřtovi, Pavlu Hoškovi, Martinu Kořínkovi, Miloši Mrázkovi, Aleši Opatrnému a ostatním.

Zdeněk Vojtíšek

Úvod

Náboženství a jeho reflexe v české společnosti

Podle výsledků sčítání lidu v roce 2001 se z asi desetimilionového obyvatelstva ČR hlásí k některému náboženskému vyznání asi třetina obyvatel. Přibližně milion respondentů se odmítlo k otázce náboženského vyznání vyjádřit a největší část – asi šest milionů – se přihlásila k odpovědi „bez vyznání“. Je pravděpodobné, že tato odpověď v současné době vyjadřuje spíše lhostejnost k náboženství nebo neschopnost ztotožnit se s některým jeho konkrétním projevem než vysloveně protináboženský postoj.

Velká většina věřících občanů ČR deklarovala svou příslušnost k římskokatolickému vyznání (1.3.1). Podle výsledků sčítání lidu je příslušníků římskokatolické církve asi 2,7 milionu, tedy asi čtvrtina všeho obyvatelstva. Se značným odstupem následují dvě přibližně stotisícové křesťanské komunity – Českobratrská církev evangelická (1.4.2) a Církev československá husitská (1.3.3). Přibližně stejný počet respondentů tvoří rubriku „ostatní a nepřesně určené“, v níž bychom jistě našli příslušníky všech doposud neregistrovaných náboženských společností – kromě některých křesťanských proudů i české muslimy, hinduisty, buddhisty a příslušníky dalších náboženství.

Kromě římskokatolické, husitské a evangelické církve se k žádné další registrované náboženské komunitě při sčítání lidu roku 2001 nepřihlásilo více než 25 tisíc obyvatel ČR. Téměř stejného počtu dosahují pouze pravoslavní křesťané (1.2) a příslušníci Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi (1.4.8.4). Případ této náboženské společnosti ovšem dobře ukazuje meze toho, co je možné z výsledků sčítání lidu odvodit. Rozdíl mezi výsledky při sčítání lidu a vlastními statistikami svědků Jehovových jsou značné. Zatímco výsledky sčítání lidu zaznamenaly růst počtu obyvatel, které se k této náboženské společnosti přihlásili, na více než 23 tisíc (tedy o 43 %), vlastní statistiky počtu členů vykazují 15–16 tisíc, tj. minimální růst a v některých z let 1991–2001 dokonce pokles.

Sčítání lidu roku 2001 prokázalo poměrně rychlý pokles obyvatel, kteří se hlásí k relativně velkým náboženským společnostem. Všechny tři církve, které byly jmenovány výše s milionovou, resp. stotisícovou základnou, vykazují ztrátu těch, kteří se k nim hlásí, v desítkách procent. Mnohem méně je i těch, u nichž nebylo vyznání zjištěno. Naopak tradiční menšinové náboženské společnosti většinou vykazují mírný růst. Největší přírůstek mezi věřícími (více než dvouapůlnásobný) ovšem zaznamenala rubrika „ostatní“, která – jak již bylo řečeno – patrně zahrnuje sympatizanty u nás netradičních náboženských forem.

Otázka po náboženském vyznání předpokládá vědomou příslušnost k určité náboženské tradici. Za posledních deset let jsme však zaznamenali růst oblíbenosti náboženského života, který postrádá jakékoli ztotožnění s jednou náboženskou tradicí, jedním vyznáním či jednou náboženskou skupinou. Spíš než o příslušnících náboženských společností pak hovoříme o *klientech spirituálních středisek*, která uspokojují poptávku po náboženských zážitcích či náboženských odpovědích (3.19). Je pravděpodobné, že i tito věřící našli své místo ve výše zmíněné rubrice „ostatní“.

Příslušníkům všech vyznání i zájemcům o jakoukoli formu náboženského života Česká republika poskytuje náboženskou svobodu. Deklaruje ji Listina základních práv a svobod nejprve zárukou svobody vyznání. V článku 15 uvádí, že „svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru, anebo být bez náboženského vyznání.“ Článek 16 pak zaručuje i svobodu projevu náboženského přesvědčení slovy:

Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.

Ve druhém odstavci téhož článku je pak zaručena i svoboda náboženských institucí:

Církve a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.

Listinu základních práv a svobod cituje Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností z 27. 11. 2001, který vyšel ve Sbírce zákonů pod číslem 3/2002. Ačkoli je hlavním účelem tohoto zákona úprava postavení náboženských společností v ČR, je třeba připomenout, že náboženské skupiny mohou v ČR působit i mimo rámec tohoto zákona. Ke své existenci nemusí být v postavení právnické osoby, popř. mohou být v postavení jiné právnické osoby než církve či náboženské společnosti. Mohou být státními úřady registrovány jako nadace, obecně prospěšné společnosti, spolky nebo dokonce (a to

je nejčastější případ) jako občanská sdružení. Jinými slovy, pro existenci skupiny osob, které spojuje stejné náboženské přesvědčení, není nutné, aby tato skupina byla českým státem registrována jako církev nebo náboženská společnost podle zákona 3/2002.

Tento zákon stanovuje podmínky pro získání právního postavení církve nebo náboženské společnosti ve svém pátém paragrafu. Výslovně uvádí, že „vznikat a vyvíjet činnost nemůže církev a náboženská společnost, jejíž činnost je v rozporu s právními předpisy“, jejíž učení nebo činnost ohrožuje práva, svobody a rovnoprávnost občanů, je v rozporu s principy lidskosti atp. V odstavci c) je pak uvedeno, že vzniknout a působit dále nemůže taková náboženská společnost, která:

...omezuje osobní svobodu osob zejména tím, že využívá psychický a fyzický nátlak k vytvoření závislosti, která vede k fyzickému, psychickému, ekonomickému poškozování těchto osob a jejich rodinných příslušníků, k poškozování jejich sociálních vazeb, včetně omezování psychického vývoje nezletilých a omezování jejich práva na vzdělání, zabraňuje nezletilým přijmout zdravotní péči odpovídající zdravotním potřebám, nebo (v odstavci d') je utajována vcelku nebo v některých částech...

Formulace odstavce c) a částečně i d) je diskutabilní zvláště vzhledem nejasnému obsahu slov „nátlak“, „závislost“, „poškozování“ apod. Kritici zákona právem poukazují na možnost zneužití takového paragrafu proti některým náboženským skupinám. Tento český zákon je zjevně inspirován rovněž široce diskutovaným francouzským zákonem „proti sektám“ ze 30. 5. 2001. Francie tímto zákonem reagovala na několik šokujících událostí hromadných vražd a sebevražd, k nimž došlo v devadesátých letech minulého století v několika náboženských skupinách. Veřejným míněním obyvatel západní Evropy tehdy zvláště otřásl tři vlny vražd a sebevražd příslušníků Řádu Chrámu Slunce ve Švýcarsku, Francii a Kanadě v letech 1994–1997.

Kromě výše uvedených kvalitativních podmínek pro uznání církve nebo náboženské společnosti ze strany státu stanovuje český zákon 3/2002 také podmínku tří set podpisů dospělých lidí, které se k dané náboženské společnosti hlásí. Musí to být buď občané ČR, nebo cizinci s trvalým pobytem na území ČR. Podle této právní normy byla roku 2002 zaregistrována Církev Křesťanská společenství (1.4.10.1), Obec křesťanů (3.14.2), Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny – hnutí Haré Krišna (5.2.3) a Česká hinduistická náboženská společnost (5.2.9).

V dalších paragrafech přiznává zákon 3/2002 zvláštní práva některým náboženským společnostem. Je to právo vyučovat náboženství na státních školách, které zaručuje již Listina základních práv a svobod; právo vykonávat duchovenskou činnost v ozbrojených silách a na místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranná léčba a ochranná výchova; právo na finanční zabezpečení;